

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
BİLİMSEL ARAŞTIRMA PROJELERİ KOORDİNATÖRLÜĞÜ

**BİLİMSEL ARAŞTIRMA PROJESİ
SONUÇ RAPORU TAM METNİ**

Proje Numarası ve Türü
2022-04
A Tipi Poje

Proje Adı
İki Pazar, Bir Müze:
Dolapdere'de Pazar Gününün İşitsel Etnografyası

Proje Yürütücüsü
Prof. Dr. Begüm Özden Fırat
Genel Sosyoloji ve Metodoloji

Proje Ekibi
Çisel Karacebe
Genel Sosyoloji ve Metodoloji

Proje Sonuç Raporu Tam Metni

Proje amacı, kapsamı, yöntemi, faaliyetleri, bulguları, çıktıları, kaynakçası yer almalıdır. (Metin 12 punto, Times New Roman yazı tipi, 1.5 satır aralığı ile yazılmalıdır.

Tam Metin:

GİRİŞ

Araştırma İstanbul'da, Beyoğlu Kültür Yolu, Tarlabası 360, Piyalepaşa İstanbul Projesi gibi girişimler, Pangaltı-Dolapdere-Piyalepaşa boyunca açılan oteller dizisiyle ve Vehbi Koç Vakfı'na bağlı olan çağdaş sanat müzesi ARTER ve Dirimart, Pilevneli Galeri gibi irili ufaklı müze ve galerilerin açılması gibi farklı kurumsal karaktere sahip kentsel projeler eşliğinde dönüşmekte olan Dolapdere aksında kurulan Tarlabası Semt Pazarı, Dolapdere Bit Pazarı ve ARTER Müzesi üçgenine odaklandı. Bu alan içerisinde mekana gömülü ve mekan boyunca hareket eden kentsel sesleri kaybolmadan önce kaydetmeyi, arşivlemeyi ve mümkün olursa öncelikle Üniversite içerisinde sergilemeyi amaçladı.

METODOLOJİ

Sorunlar ve Çözümler

Araştırma sahası Beyoğlu'na bağlı Bülbül ve Yenişehir Mahalleleri içerisinde bulunan Dolapdere Bit Pazarı, Arter Çağdaş Sanat Müzesi ve Tarlabası Semt Pazarı'nı kapsamaktadır. Araştırmanın ilk aşamasını bölgenin tarihi, toplumsal yapısı ve mekansal konumlanışı üzerine literatürün bir araya getirilmesi oluşturdu. Bununla birlikte semt pazarları ve bit pazarları üzerine yapılan önceki araştırmalar ve uluslararası literatür de tarandı. Bu şekilde, araştırmanın işitsel sahası gerçekleştirilmeden önce bölge üzerine yapılan mekansal ve sosyolojik çalışmalar derlenmiş oldu.

Saha çalışması, her iki pazarın da açıldığı pazar günü boyunca bir üçgen olarak konumlanan mekânlar arasındaki sessel geçişleri, çatışmaları ve müzakereleri anlamayı ve biri kalıcı (müze) diğer ikisi geçici (pazar) üç farklı ses ortamının bir arada dinlenilmesi fikrinden yola çıktı. Dolayısıyla sesin mekansal ve ilişkisel bir bakış açısıyla kavranması ve kaydedilmesi öncelik taşıdı. Bu amaçla, araştırmanın başlangıcından bu yana, ayda iki kere gerçekleştirilen ziyaretlerde bu mekanlar arasında ses geçişlerini anlamak için ses araştırmacısı R. Murray Schaffer tarafından 1960'lı yıllarda ortaya atılan ve mekanın işitsel peyzajını (*soundscape*) algılamak için kullanılan temel yöntemlerden biri olan ses yürüyüşü

(*soundwalk*) yöntemi kullanıldı ve bu şekilde Dolapdere semtinin pazar günü içindeki işitsel etnografyası yapılmaya çalışıldı.

Bu süreçte yaklaşık her ayda (Mayıs 2022- Nisan 2023) iki Pazar günü olmak üzere bölgeye toplam 20 ziyaret gerçekleştirilmiş, ortalama 80 saate yakın ses kaydı alınmıştır. Bölgenin Pazar günü değişen ses atmosferini anlamak adına bölgeye Pazar günü dışında da birkaç sefer ziyaret gerçekleştirilmiş ve görsel/işitsel kayıt tutulmuştur.

Ses kayıtları sırasında pazarcılarla yapılandırılmamış görüşmeler gerçekleştirilmiş, ARTER’de üyelik programında çalışan ve Dolapdere’de büyümüş ve yaşayan bir kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. ARTER’de müzenin ses peyzajını anlayabilmek adına belirlenen kişilerle mülakat yapabilmek için ARTER’in kurucu direktörüne mail atılmış, bu mülakatlar için kuruldun onay geçmesi gerektiğine dair bir cevap alınmıştır. Bu cevaptan yaklaşık bir buçuk ay sonra kurumun, kurul kararı sonucunda projeye katkıda bulunamayacaklarına dair iletildiği mail sonrasında araştırmanın sahasında değişiklik yapmak gerekmiştir. Bu nedenle müzenin Dolapdere’ye taşınmasından itibaren ARTER’de çalışmış ve şu an müzede çalışmayan farklı görevlerden 5 kişi ile mülakat yapılmıştır.

Pazarcılarla yapılan görüşmeler gündelik konuşma şeklinde gerçekleştirilebilmiş, Dolapdere Bit Pazarı’ndaki satıcılar pazarın çok yoğun olmamasından kaynaklı olarak daha uzun şekilde konuşmalar yapabilmiş ancak semt pazarında pazarcılarla konuşmak mümkün olamamıştır. Dolapdere Bit Pazarı’nda tezgahı olan 3 satıcı ve pazarın sonunda dükkanı olan ile bir kişi ile görüşme yapılmış aynı zamanda her iki pazarı da ziyaret eden 3 kişi ile görüşme yapılmıştır.

Son olarak araştırmaya katkısı olacağını dikkate alarak daha önce pazarlar üzerine yüksek lisans çalışmasını tamamlamış bir araştırmacı ve Dolapdere Bit Pazarı üzerine yüksek lisans tezini hazırlayan bir araştırmacı ile mülakat yapılmıştır.

2.Araştırma Bulguları

Bu bölümde araştırmanın sahasının gerçekleştirildiği Dolapdere Bit Pazarı, Tarlabası

Semt Pazarı ve ARTER müzesi üzerine yapılan araştırmalar ve araştırmanın saha bulguları bir arada değerlendirilmiştir.

1. Dolapdere Bit Pazarı

Dolapdere Bit pazarı 2002'den beri şu an bulunduğu bölgede kuruluyor, 1999 yılında Topkapı Bit Pazarı'nın kapanması, buradaki tezgahların Dolapdere'ye taşınmasına ve bit pazarının kurulması sürecine öncülük ediyor. E.Sidar Ökdemir, Dolapdere Bit Pazarı'nın da içinde bulunduğu İstanbul'daki dört pazarın mekansal kurulumları, aktörleri ve toplumsal ilişkileri gibi farklı perspektiflerini incelediği, "Gündelik Müdahaleci Eylemlerin Kurduğu Geçici, Değişken, Kamusal Mekanlar: Semt Pazarları" isimli yüksek lisans tezinde (2018) pazarın 2002 yılından beri Cumartesi gecesi kurulduğu ve Pazar gecesi 17'ye kadar sürdüğü ifade ediliyor (s.107). Sahada görüşülen satıcılar da tam olarak bir yıl vermese de pazarın yaklaşık 20 yılı aşkın süredir şu an bulunduğu alanda kurulduğunu ifade etti. Bu pazarı semt pazarlarından ayıran özellik doğrudan mahalleli tarafından örgütlenen bir pazar olması. Görüşüme yapılan pazarcılar da aslında pazarın burada kurulmaya başlama sürecinin öyle kolay olmadığından söz etti. Görüşülen pazarcıların ortaklaştığı nokta pazarın yaklaşık 25 yıl önce Topkapı'da başladığı ancak sonra Topkapı Bit Pazarı'nın kapanması ve yol uzaklığı gibi sebeplerle pazarın bağlı bulunduğu Beyoğlu ve şişli Belediyeleri ile müzakerelere başlandığı, ardından ise pazarın öncesinde Irmak Caddesi zerine taşınıp sonra buradaki grnrlğnden dolayı ana caddeden ve gözlerden uzak bir yer olarak şu anda bulunduğu alana taşındığı yönünde. 2020 yılında pandemi nedeniyle kapatılan pazar günümüzde Pazar sabahı saat 9-10 civarında kurulup zabıtalardan toplanma uyarıları ile gleden sonra 3-4 civarında toplanıyor. Satıcılarla yapılan grşmelerde eskiden pazarın Akağalar Caddesi'nden Feylosof Sokağa dönüş itibariyle başladığı ve Bilgi Üniversitesi Dolapdere kampüsüne kadar sürdüğü yönünde bilgi var. Pazarın sınırlarını saptamak net olarak mümkün olmasa da 2016 yılında *Birgün* Gazetesi'nde yayınlanmış bir yazıda pazar şu şekilde tarif ediliyor;

"Taksim Surp Agop Hastanesi'nin solundan Dolapdere Caddesi'ne indiğinizde Panayia Avengelistra Kilisesi'ni çevreleyen sokaklarda cumartesi geceleri Bit Pazarı kuruluyor. Evet aslında İstanbul'un en ünlüsü pazar günleri sabah altıda açılan Bomonti bit pazarı ama Bomonti'deki ürünlerin yarı yarıya indirimli fiyatı gece Dolapdere'de satılıyor. Pazarda yarım paket tuzdan son model

elektronik cihazlara, seksenli yıllardan kalma oyuncaklardan pahalı marka ayakkabılara kadar envayı çeşit eşya var. Feylosof Sokaktan pazara doğru akıyorum. Bir anda değişiyor bütün atmosfer Dolapdere Caddesi'nin ışıkları ara sokakları aydınlatmıyor. İmkânı olanlar duvarlara ip gerip eşyaları sergilemiş, kimisi yırtık bir muşamba üstüne kurmuş tezgâhını kimisi direkt betona yaymış ne getirdiyse, bu gece yirmi lira kurtarsa yetecek ona.Mirmiran sokaktan ilerliyorum. (<https://www.birgun.net/makale/bir-bit-pazari-ruyasi-132552>)

Bugün, özellikle pandemi sonrasında, gittikçe daralan pazar Irmak Caddesi paralelinde yatay olarak Mirmiran Sokak üzerinde ve bu sokağı kesen Kasap Hürşit Sokak, Hacı İlbey Sokak, Fıtil Sokak, Katmerli Sokak boyunca dikey olarak yayılmaya devam ediyor.

Bununla birlikte, özellikle sokaklarda kurulan “geleneksel” semt pazarları yerel yönetimlerin müdahalesiyle kapalı ve “düzenli” mekanlara taşınmakta ve mekansal olarak kontrol altına alınmaktadır. Özlem Öz ve Mine Eder (2012), İstanbul Kadıköy’deki Salı Pazarı ve bu pazarın yerinden edilmesi üzerine yürüttükleri araştırmada pazarların istenen “hijyenik şehir” görüntüsünü yaratmak adına kentsel peyzajın istenmeyen bir öğesi olarak kaldıklarını ve bu sebeple belirli yeniden düzenlemelere tabi tutulduklarından söz eder. Bu durum bit pazarları gibi mekansal olarak kontrol edilmesi güç olan ve enformel bir piyasanın yaratılmasına konu olan yerlerde yakıcı bir tartışma haline gelmektedir. Bit pazarları kent yoksullarının hayatta kalmak için hızlıca giriş yapabildikleri, toplayıcılık gibi pratiklerle edindiği nesnelere satarak para kazanabildikleri enformel pazarlardır. Bu sebeple, burada satış yapmak hayatta kalmanın en hızlı fakat en güvencesiz biçimini oluşturur. Bu pazarların alıcı kitlesini de (kent maceracıları, öğrenciler ve antika meraklıları dışında) çoğunlukla kent yoksulları oluşturur. Bu geçici mekanlar, kent yoksulluğu ve marjinalliğin hafta bir kez görünür hale geldiği “damgalı mekanlardır.”

Dolapdere bölgesinde de bir süredir devam eden soylulaştırma sürecinin bir parçası olarak Dolapdere Bit Pazarı'nın yerinden edileceği ya da kapatılacağı endişesi bir süredir özellikle satıcıların dile getirdiği bir konu. Aynı zamanda pazarın kurulduğu sokakta bulunan Dolapdere Panayia Avangelistria Rum Ortodoks Kilisesi, benzin istasyonu ve ARTER'in bu pazarın varlığını hoş karşılamadığı söylentileri uzun

süredir bilinmekte. Pazardaki satıcılar endişelerinden dolayı kayıt cihazı açıkken net bir şekilde bu durumu ifade edemese de pazarı yıllardır ziyaret eden kişilerin satıcılarla yaptıkları gündelik konuşmalarına dair sorular sorulduğunda pazara dair belediyeye şikayetler olduğu yönünde söylentiler var. Araştırmanın bir parçası olan ARTER'deki yetkililerle görüşme talebi reddedildiği için bu durum üzerine net bir şey söylemek tam olarak mümkün olmasa da pazarda geçmişten bugüne olan değişiklikleri değerlendirmek mümkün.

Günümüzde pazarın gece seslerine dair bir şey söyleme imkanına sahip değiliz, bu da pazarların hafızasına dair bir kayıp hissini içinde barındırıyor. Ancak gündüz pazarında da insan kaynaklı seslere ve diyaloglara şahit olmak mümkün. Dolapdere Bit Pazarı ve bu pazarı ziyaret eden alıcılarla yapılan görüşmelerde de semt pazarında duymaya alışık olduğumuz, ürününü satmak için pazarcıların kendine özgü bağırıışlarını duymak çok zor. Dolapdere Bit Pazarı üzerine yüksek lisans araştırmasını sürdüren Sena Yıldız bu farklılığı şu şekilde açıklıyor;

“Semt pazarlarına göre sesler daha az ancak diyalog yoğunluklu. Bit pazarında tezgahdaki ürünleri kolayca kategorize edip bu ürünlere uygun bir sesleniş yaratmak mümkün değil. Yan yana pek çok farklı ürün aynı tezgahta bir araya gelebiliyor. Semt pazarlarında ise benzer kalitelere benzer ürünler yan yana yer alan farklı tezgahlarda yer aldığı için satıcıların kendine özgü seslenişleri bir fark yaratıyor, ses alıcıları çekmek için bir eleman olarak kullanılıyor.”

Yıldız, Dolapdere'nin bulunduğu konum gereği ile çok avantajlı olduğunun altını çizirken Dolapdere'nin kısa zaman öncesine kadar kimsenin girmediği ya da girilmesinin önerilmediği bir yer olarak dikkat çektiğini söylüyor. Yukarıda bahsi geçen

Birgün gazetesinde yayınlanan yazı devamında yazar satıcının seslenişiyle bakışını yönelttiği ayakkabı tezgahındaki malların pazara nasıl ulaştığını anlamak için çıktığı yolculuğu şöyle tarif eder:

“Bunu bana on liraya bırak,” “bu mal orji kardeşim, mağazaya gitsen sana bu ayakkapı göstermezler bile. Bak dokun kokla mis gibi ayakkap.” Konuşmaların olduğu tezgaha yanlıyorum. Tezgâhın üstü marka ayakkabılarla dolu. Tezgâhın

sahibi beni görünce “Bak bu kardeşim parlak, bu ayakkabıyı yüz liraya alabilir mi sen söyle” deyip beni de dahil ediyor konuşmaya. “Aynen abi alamazsın” diyorum. Pazarlık yapan adam bir bana bir satıcıya bakıp “ yok almayacağım” diyor, ilerliyor. Adının Dursun olduğunu öğrendiğim ayakkabıcı, ayakkabıyı bana satma uğraşına giriyor. Şimdilik ihtiyacım olmadığını söyleyip savuşturuyorum. Ayakkabıların nerden geldiğini öğrenmenin peşindeyim. Önce “tezgâh benim değil bir arkadaşın yerine bakıyorum” diyor. Sonra yavaş yavaş anlatıyor. “Bu pazarda satılanların yarısı İstanbul’un çöpünden çıkıyor. Kardeşim, burada aslında pazarlığın olmaması lazım. Tamam millet garip anlıyorum. Ama biz de bir şey kazanmıyoruz. Yemin olsun sana perişanız. Bak mahallemizi yıktılar kendi mahallemizde oturamıyoruz ya, var mı böyle bir şey? Bak bu pazara gelen iki çeşit insan vardır. Ben sana anlatayım: İlki Bomonti toptancıları, bunlar bizden ucuza alıp daha pahalıya satarlar. Sonra antikacılar var, indirim için çok caz yaparlar, biz de mecbur yaparız indirim. Böyle senin gibi gelen öğrenciler var. Bak öğrenciye her zaman yardım edeceksin. Allah okuyan adamı sever. Harbiden öğrenciye yaptığım indirim helal olsun. Bir de Zencilerle Suriyeliler gelir. Onların gelişi zorunluluktan. Mağazadan alacak parası olmadığından gelir buradan ne bulursa alır. Ben de iki çeşit dedim de, bir ordu adam geliyormuş buraya” deyip gülüyor ayakkabıcı Dursun.” (<https://www.birgun.net/makale/bir-bit-pazari-ruyasi-132552>)

Pazara dair bu ayrıntılı alıntı bu araştırmanın da temel konusu olan ses peyzajı kavramına dair de pek çok ipucunu içinde barındırıyor. Özlem Gök Tokgöz ve Andre Fiebig’in (2022) Berlin Kreuzberg’deki pazar alanlarının ses peyzajı üzerine yaptığı araştırmada araştırmacılar pazar alanlarının benzersiz ses ortamına vurgu yapar ve pazar alanlarındaki insan kaynaklı seslerin yoğunluğunu dile getirir. Pazarlarda farklı diller, şarkılar, bağırışmalar, müzik, insan adımları ve hareketleri gibi pek çok insan merkezli sesin olduğunu ifade eden araştırmacılar aynı zamanda sokak satıcılarının seslenişleri gibi biricik seslerin kültürel ses peyzajının bir parçası olduğunu ve bu alanların tespiti ve korunmasının önemini vurgular.

Bu aşamada bit pazarının bir diğer isminin de “hırsız pazarı” olduğunu belirtmekte fayda var. Pazarın bu şekilde anılması satıcıları rahatsız eden bir durum, bu sebeple pazarcılarla yapılan görüşmelerde aslında kendilerinin iyi insanlar, hatta spesifik

olarak iyi Romanlar olduklarına dair bir vurgu var. Bu araştırma kapsamında yapılan ziyaretlerde de satıcılardan birinin sırt çantası taşıyan bir ziyaretçiyi görüp “ Çantayı önüne al, kapağının kapalı olduğundan emin ol” gibi uyarıda bulunduğu gözlemlendi. Tarlabası Semt Pazarı'nın yoğunluğu dikkate alındığında aslında hırsızlık riskinin daha yüksek olduğu söylenebilir ancak bu durumda satıcı tarafından yapılan bu uyarının pazarın kötü ününe karşı pazarın kendisini korumak için de yapıldığı söylenebilir. Özellikle pandemiden bu yana pazarın kapatılma ya da yerinden edilme endişesi satıcılar için büyük bir tehdit yarattığı için satıcıların güvenilir mahallelilerden oluşması pazarın kendi içinde oluşturmaya çalıştığı önemli dinamiklerden biri. Ökdemir, bit pazarında mahalleli tarafından kurulan bu sistemi şu şekilde ifade ediyor;

“ Arkaplanda pazarda satış yapanlar arasında kurulan bir ilişkiyel ağ sistemi ile geçici bir süre için oluşan topluluk, kendi içerisinde bir otorite oluşturmuş ve kurallar belirlemiştir. Örneğin; belediyelerin kontrol altında tuttuğu sokak pazarlarında tezgah sahiplerinden aldığı işgaliye ücretine benzer biçimde Dolapdere'de de, var olan ilişki sistemini örgütleyen kişiler tarafından pazarda satış yapanlardan cüzi miktarda ücret toplanır. Aynı zamanda pazarda satış yapanların özellikle pazarın kurulduğu mahallede ikamet eden insanlar olması istenir. Özellikle mahalle halkının geçinmesine katkı sağlanması için kurulan bu birliktelik halinin suistimal edilmemesi ve kendi kontrollerinin dışına çıkmaması için her hafta pazar kurulduğunda sabah saatlerinde görevlendirilen bir kaç kişi satış yapanlardan muhtardan aldıkları ikametgah belgesini göstermelerini ister. Bu şekilde bakınca aslında iktidara bağlı herhangi bir otorite öznesi ile karşılaşmayan insanlar kendi aralarında bağlayıcılıkları olan yeni bir otorite yaratmışlardır.” (2018: 107-108)

Bit pazarının seslerine geri dönmek gerekirse semt pazarına nazaran bu pazarda alıcı- satıcı, satıcı- satıcı ve alıcılar arasında daha çok diyalog alanı olduğunu söylemek mümkün. Satıcıların aynı zamanda komşuluk ilişkisi de olduğundan dolayı kendi aralarındaki diyalogları da yoğun. Aynı zamanda alıcı mahalledense satıcıların arasında kurduğu bu diyaloglara iştirak edebiliyor ama alıcı dışarıdan biriyse daha sınırlı, daha çok pazarlık sürecini içinde barındıran sınırlı bir diyalog söz konusu oluyor. Bit pazarının mahalleli için her hafta beklenen, hazırlık yapılan bir etkinlik olması dolayısıyla aslında ses peyzajı açısından değerlendirildiğinde ses kaynakları daha çok mahallelinin kendisi olarak

görülebilmek, bu sebeple pazarda daha çok sesi duyulur olan da mahalleli alıcılar ve satıcılar oluyor. Ökdemir bu tanışıklık durumunu şu şekilde ifade ediyor;

“Satış yapan herkesin mahalleli olması dolayısıyla var olan tanışıklık hali doğrudan göze çarpar. Çoğunlukla komşular veya akrabalık ilişkileri ile satış yapanların birbiriyle olan bağları açıklanabilir. Bu tanışıklık hali Dolapdere’yi diğer incelenen pazarlardan farklılaştırır. Pazarların, toplumun bir çok farklı katmanlarından insanı biraraya getirdiği ve birleştirdiği, belirli bir süre içerisinde kamusal mekanda yarattığı karşılaşma hali, tanışıklık üzerinden örgütlenme ile zaman zaman kesintiye uğrayabilir. Pazara gelen herkesin yabancı olduğu bir karşılaşma anında insanların birbirine olan eşit mesafesi herkesi yabancı ama aslında kimseyi yabancı hissettirmeyen bir ortam yaratır. Dolapdere örneğinde satış yapanların aidiyet kurduğu mahallesinde yabancı olarak var olmak ve kurulan ilişki ağına ilişmemek alışverişe gelenler için bu karşılaşma ve birliktelik halini zayıflatır.” (2018: 118-119)

Bu proje kapsamında gerçekleştirilen ziyaretlerde Ökdemir’in bahsettiği yabancılık hissi ve ilişki ağına ilişmemek fark edilen bir hal olmakla birlikte bu durumun ilerleyen ziyaretlerde kırıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Aynı zamanda bit pazarının daha çok diyaloga yer veren yapısı ve semt pazarı kadar yoğun olmaması sebebiyle araştırmacının gündelik diyaloglara katılabildiği durumlar olmuş ve pazara dair tekinsizlik hissi de büyük ölçüde kırılmıştır. Pazarı çocukluğundan beri yaklaşık 20 yıldır ziyaret eden bir alıcı “pandemiden sonra pazarın neşesini kaybettiğini” dile getirmiş ve pazarı kaybetme korkusu sebebiyle artık fotoğraf ya da video çekmenin satıcılar tarafından kabul edilmediğini dile getirmiştir. Proje kapsamında bu durum araştırmacının da karşılaştığı bir zorluk olarak karşısına çıkmış, satıcılarla sohbet ederken ses kaydı aldığı birkaç kere tepki gösterilmiş ve kayıt cihazının kapatılması istenmiştir. Proje kapsamında bit pazarındaki yerinden edilme ya da kapatılma endişesi satıcıları kayıt alınmasına dair olumsuz etkilemiş, satıcılar ses kayıt cihazı açıkken konuşmamayı ya da pazarı riske atacak soruları cevaplamamayı tercih etmiştir.

ARTER- Çağdaş Sanat Müzesi

2019 yılında Dolapdere’ye taşınan Vehbi Koç Vakfı’na bağlı ARTER Müzesi Irmak Caddesi üzerinde konumlanıyor. Özge Kandemir ve Özlem Uçar’ın değişen müze kavramı

ve çağdaş müzeler üzerine yazdığı makalede (2015) günümüzdeki müze kavramı, “soyut” ve “somut” insanlık mirasını ve çevresini , kâr gayesi gütmeyen, eğitim, çalışma ve eğlenme amacı için edinen, koruyan, araştıran, ileten ve sergileyen, kalıcı, topluma ve toplumun gelişimine hizmet eden, halka açık kurumlar olarak ifade edilir (2018:19). ARTER Müzesi de günümüz müze kavramında yer alan pek çok işlevi yerine getiriyor gibi görünmekte. Müze 2010 yılından 2019 yılına kadar Beyoğlu’nda varlığını sürdürmekteyken Dolapdere’ye taşınmadan önce 2018 yılında YADA Vakfı tarafından hazırlanmış kapsamlı bir rapor mevcut. Bu raporda Dolapdere’nin tarihi, demografik yapısı, ekonomik ve kentsel dönüşüm gibi başlıkların yanı sıra mahallelinin müzeden algı ve beklentilerine dair başlıklar da bulunmaktadır. ARTER’in arka bahçesinin Dolapdere Bit Pazarı’nın kurulduğu sokağın devamına açıldığı düşünüldüğünde raporun bir kısmının da bit pazarına ayrılması şaşırtıcı görünmüyor. 2018 yılında yazılan bu raporda pazara komşu olan esnaf, mahalle sakinleri ve kilise tarafından belediyeye daha önce pazara dair şikayetler gittiğine ilişkin bir bilgi mevcut. Raporda bit pazarına dair oldukça kapsamlı bir değerlendirme bulunuyor, bu pazarın olmasından hoşnut olanlar ve olmayanlar, belediyeye yapılan şikayetler ve değerlendirme süreçleri, pazar hakkında Kasım 2017’den Mart 2018’e kadar hangi kararlar verildiği, pazarın sınırları gibi başlıklar üzerine odaklanılırken 4 Şubat 2018 tarihinde bit pazarının nereye kurulabileceği hakkında pazarcıların bilgilendirildiği ve cadde ve müze çevresinin “yasaklı alan” olarak tanımlandığı ifade ediliyor. Bir sonraki hafta ise pazarın müze etrafına ve caddeye kurulmasına izin verilmediği kilisenin arkasından itibaren Şişli istikametine doğru kurulduğu belirtiliyor. Günümüzde müzenin çevresinde pazar kurulmasa da yakınına taşan tezgahlar bulunmakta ve ARTER’in arka bahçesinden pazarın kendisini görmek ve seslerini duymak mümkün.

ARTER’in ön cephesinden binaya girerken yol ile binayı kesen bir havuz hem ziyaretçileri hem de gündelik hayatında bu yolu kullananları karşılıyor. Havuzun çevresinde soluklanmak isteyen kişiler özellikle semt pazarı ve bit pazarının kurulduğu günlerde yoğunlaşırken aynı zamanda sıcaklığın yüksek olduğu yaz döneminde mahalleli çocukların havuzu kullanması dolayısıyla ön cephede çocuk seslerinin artışı ve güvenlik görevlileriyle çocuklar arasında geçen diyaloglar duyulur oluyor.

ARTER’e girerken öncelikle camekanlı bir güvenlik alanından geçilmesi zorunlu, bu alan ses geçirgen bir yer olsa da mahalleyle ilişkinin sekteye uğradığı, kapı dedektöründen geçilirken tüm eşyaların çıkartılarak mekanik seslerin yanı sıra güvenlikten gelen hoş

geldiniz sesleriyle birlikte ziyaretçilerin çanta, telefon, anahtarlık gibi materyalleri x-ray cihazına koyduğu, bir yandan da güvenlik görevlileriyle diyalog kurduğu bir işitsel peyzaj oluşuyor. Aynı zamanda Irmak Caddesi'nin araç ve insan trafiğinden kaynaklı sesler de bu alanın içine sızıyor. Güvenlik alanından geçtikten sonra binanın içine doğru süren yaklaşık 30 saniyelik yürüyüşte çevreden gelen sesleri duymak mümkün gözükse de havuz artık caddenin geri kalanıyla bir sınır çeker durumda ve bina içine girerken kullanılan döner kapının içine girildiğinde mahalleyle ve sokakla ilişkinin kesildiği bambaşka bir steril ses peyzajına giriş yapılmış oluyor. ARTER'de eskiden çalışmış ve günümüzde sıklıkla ziyaret eden bir görüşmeci bu kırılma anını “mahallenin sesine dair bir kopukluk, pause tuşu gibi ya da radyoda frekans ayarı yaparken araya giren bir cızırtı” olarak ifade ediyor.

Müzenin mimarisi ise görsel ve işitsel olarak çok farklı çehreler yaratmakta. Giebelhausen müzeye anlam veren mimari düzenleme biçimi olduğunu belirtir. (2006: 41-42) Mimari ile bağlantılı olarak ziyaretçilerin fiziksel ve kavramsal bakış açıları şekillenir ve müzenin mimarisi deneyimin temel bir elemanı haline gelir. Bu bağlamda MacLeod (2005:10) pek çok yeni müzede mimarın imza niteliğinde bir bina yaratma isteğinin sonucu olarak müzelerin gereksinimlerini karşılamak konusunda eksik kaldığını belirtir. Galeri mekanına O'Doherty'nin ifadesiyle biraz kilise kutsiyeti, biraz mahkeme salonu resmiyeti, biraz deney laboratuvarı gizemiyle şık bir tasarım buluşmasının ortaya koyduğu estetik bir mekan olarak oluşan “beyaz küp”ler¹ (O'Doherty, 2010: 30) ziyaretçileri bedensiz bir göz olarak ele alan anlayışı güçlendirmekte ve müzenin içindeki yasaklar da -yemek yemek, yüksek sesle konuşma, eserlere dokunma- bu anlayışa paralellik göstermektedir. O'Doherty bedensiz bir göz olma anlayışını şu şekilde ifade eder:

“Gerçekten de orada burada duran sıradan bir nesne, hatta insanın kendi bedeni bile sanki bir fazlalıktır burada, davetsiz bir misafir gibi. Gözler ve zihin girebilir de mekânı işgal eden beden olmasa da olur. Beden adeta incelenmek için orada duran kinestetik bir manken gibidir. “(O'Doherty (2010: 31)’ den alıntılanan Kandemir & Uçar, 2015:39)

ARTER'in mimarisi de gözün hem galeri alanlarının içinde hem de ötesinde gezinmesine olanak tanırken binanın ses geçirgenliği yok denecek kadar az seviyededir. İçeriden dışarıyı

¹ O'Doherty'nin beyaz küp olarak adlandırdığı bu mekânlar, düz beyaz duvarlardan, nötr zeminlerden oluşan, bununla birlikte mimari dekorasyonun kısacası dikkat dağıtıcı hiçbirşeyin olmadığı bir oluşum sergilemektedir.

görmek bina içerisinde pek çok yüzeyden gerçekleşebilir ancak dışarının sesi içeriye karışmaz. İçeride eski ARTER çalışanı olan bir görüşmecinin ifadesiyle “vakumda olma” ya da “vakumlaşmış” bir ses alanı içinde yer alınır. Buradaki sesler vakumlama işlemindeki havanın çekilmesi gibi içinde konumlandığı ses alanının seslerinin çekilip bunların yerine sterilize, evcilleştirilmiş, planlı seslerin yerleştirilmesi olarak değerlendirilebilir.

O’Doherty’nin de belirttiği gibi galeri mekanlarında sesli konuşmak, yemek yemek ve çoğu zaman eserlere dokunmak bedensiz göz anlayışını desteklerken bu durumun kurumsal olarak sekteye uğradığı kimi durumlar mevcuttur. Örneğin, galeri alanlarında çocuklar ve yetişkinlerle yapılan sergi turları, müzenin kapanmasından önce yapılan son 30 dakika ve 15 dakika uyarıları kurum tarafından müzenin belirlenen ses peyzajını sekteye uğratar. Müzenin içerisindeki evcilleşmiş sesler aynı görüşmecinin tabiriyle düşüncenin de evcilleşmesini dolayısıyla sesinin yüksekliğine dair bir ayar çekilmesini gerektirir. Müzeye ön kapıdan girdiğinde Dolapdere’nin sesleriyle organik olmayan bir kopuş yaşanması, görsel olarak da karşılaşılan geniş boşlukla birlikte mekanın verdiği his bir görüşmecinin ifadesiyle müzenin “Sen sus, kendinden büyük bir yere girdin” deme yöntemidir. Aynı zamanda üyelik ilişkileri ve danışmada kullanılan kurumsal dil, ses tonu ve yüksekliği ziyaretçilerin kendi sesine vermesi gereken ayarın belirleyicileri konumundadır. Halen müzede çalışan ve uzun yıllardır Dolapdere’de yaşayan bir görüşmeci bir gün mahalleden bir arkadaşıyla müze içine girdiğinde değişen ruh halini ve sese ilişkin kısıtlanmasını şu şekilde aktarıyor;

“Bambaşka bir şeye dönüşüyor. Sessiz olmam gerektiği, az önceki samimiyet gidiyor, gerçekten samimiyet gidiyor, lanlı lunlu rahatça konuşabileceğin, bazen küfredebileceğin, arkadaşlarım çünkü. Buraya girdiğinde, hani o arkadaşım ile bile buraya girsem... Ha bu arada gelirken komşu ve iki tane çocuğuyla birlikte girdik Arter’e, ilk söylediğim şey içeride sessiz olacağız, çocuklara da çocuklar daha az hareketli olacağız, babanızın da elini bırakmayacaksınız çünkü çocuk, çocukluğun elini bıraktın.... Zaten mimlenmiş, komşular gelince eserlere işte sanat bilmez, sergi bilmez, zarar verirler. Hatta bizim gözetmen arkadaşlar bile komşu gelince dört göz bakıyorlar.”

Beyaz küp olarak adlandırılan ve bedensiz gözleri galeri dışına kapalı şekilde gezinmeye yönlendiren 20. yy mimarisini sekteye uğratan postmodern müzelerin en çarpıcı özelliklerinden biri ise müzenin içinde bulunduğu konumla kurulan ilişkidir. Burada galeri

mekanlarındaki beklenmeyen açıklıklar izleyicinin dikkatini mekanın dışına çevirir. Kandemir ve Uçar bu durumu şu şekilde ifade eder:

“Bir galerinin duvarındaki beklenmedik bir açıklık, uzaktaki bir nesnenin göze ilişmesine imkân vererek, bu nesne koleksiyonun içine başka bir nesne düzenine ait bir gönderme ekler. Bu açıklıklar ise delinmiş bir bölme, açık balkon bir iç pencere olabilmektedir. İnsan bu tür müzelerde yalnızca fiziksel olarak değil, görsel olarak da hareket halindedir ve bu görsel hareket, izleyicinin dikkatini başka bir şeye, başka bir sergiye, başka bir ilişkiye, başka bir biçimsel düzene çekerek onu herhangi bir merkezden uzak tutmaktadır. İzleyicinin dikkati, tek bir hareketle aynı anda hem çekilir hem de dağıtılır. Müzede bir bitpazarında dolaşırcasına, rastgele keşfe çıkılır.” (2015:40)

ARTER’in mimari yapısı ve yüzey “süslemeleri” içerisi ve dışarısının mekansal ve sosyal ilişkisini tarif etmek için adeta bir metafor gibidir. Emine Merdim’in kaleme aldığı mimari tanıtım yazısında ARTER’in mekansal ve mimari yapısı şu şekilde aktarılır:

Yeşil alan, yükseltili havuzlar ve bankları içine alan peyzaj özellikleriyle ziyaretçileri karşılayan Arter’in cephesi, cam takviyeli betondan yapılmış düzlemlerden oluşuyor. 3 boyutlu dışbükey ve içbükey baklava biçimli panellerden oluşan düzlemler, el yapımı sırlı seramik yüzeylerle tamamlanıyor. Güneş gün boyu hareket ettikçe ışık ve gölge her bir düzlemin farklı yüzeylerinde toplanıyor ve seramik yüzeylerden gökyüzünü yansıtıyor. Uzaktan bakıldığında ise bina, yansıtıcı yüzeyler sayesinde zengin bir ışık, renk ve doku paleti şeklinde görülüyor. Böylece binanın tasarımı katmanlı yapısıyla bir yandan çağdaş mimariyle diğer yandan da içinde bulunduğu şehrin mimari gelenekleriyle sıkı bir diyalog kuruyor (<https://www.arkitera.com/haber/dinamik-bir-mekanlar-dizisi-arter/>).

Bahsi geçen “baklava biçimli panellerden oluşan düzlemler, el yapımı sırlı seramik yüzeyler” binanın içerisinin dışarıdan görülmesini engellerken, içeriden dışarıya, Dolapdere caddesine ve Hacı Ahmet mahallesine, müze ziyaretçilerinin gözlerini çevirmesini ve etrafını izlemesini mümkün kılıyor. Bu durum ziyaretçilerin görünmeden görmesini sağlarken, müzenin kendisini dışarıya için de görünmez ve gizemli kılıyor.

Müzedede yer alan, “Ters görüntü” adlı iş ise objektifini ARTER’in arka bahçesine, duvarın dibinde yer alan evlere dikmiş olan camera obscura aracılığıyla işin diğer tarafında konumlanan ziyaretçiye mahalleyi izleme fırsatı sunuyor. Canlı olarak mahallenin ters görüntüsünü gösteren bu mekanizma aynı zamanda binanın görsel geçirgenliğinin işitsel olarak da kısmen sağlandığı ender bir durum yaşatır ve mahallenin seslerini de galeri mekanının içine taşır.

ARTER’in özellikle arka cephesindeki mahalleyle kurduğu ilişki de yukarıda alıntılanan “bitpazarında dolaşırcasına, rastgele keşfe çıkılır” ifadesine benzer bir nitelik taşır. Üstelik müzenin içerisindeki bit pazarındaki dolaşım hissi arka bahçeye oldukça yakın kurulan bit pazarının da sesi ve görüntüsüyle birbirine karışır. Ancak bakışın bu dolaşımı aynı zamanda müzenin içindekileri bakışın hiyerarşisi diyebileceğimiz bir durumun içine sokar. ARTER’de daha önce çalışmış görüşmecilerin çoğu kendini gözetlenen değil gözetleyen konumunda hissetmektedir. Aynı şekilde arka bahçeden duyulan sesler her ne kadar geçirgen gibi gözükse de görüşmecilerden biri bu sesler için “televizyon sesi” benzetmesinde bulunmuş ve yalıtılmışlık hissine vurgu yapmıştır.

Tarlabaşı Semt Pazarı

İstanbul’un geleneksel sokak pazarlarından biri olan Tarlabaşı Semt Pazarı, ARTER binasının hemen karşısında yer alan Serdar Ömer Paşa Caddesi üzerinden başlayarak Kurdela Sokak’ı takip eden ve Ömer Hayyam’a kadar uzanan güzergah üzerinde kuruluyor; yan sokaklara ve hatta Dolapdere caddesine doğru yayılıyor. Pazarda satılanlar bize buranın tipik bir semt pazarı olduğunu gösteriyor: sebze, meyve, şarküteri, bakliyat, kılık kıyafet, mutfak gereçleri vb. Öte yandan bu pazarın müşterileri, tipik bir semt pazarınıninkinden farklı, oldukça heterojen bir profil sergiliyor. Semt pazarının müşterileri arasında mahalle sakinlerinin yanı sıra Taksim esnafı ve az sayıda da olsa yabancılar var. Pazar günleri, bu semt pazarı nedeniyle Bülbül Mahallesi’nin en kalabalık günü olarak karşımıza çıkıyor.

Pazarın bulunduğu caddenin Dolapdere tarafında başlangıcında yer alan Yenişehir Merkez Camii’nin önüne akşamüstü 5-6 civarı kurulan bit pazarının devamı olarak nitelendirilebilecek pazar ile semt pazarının sınırları neredeyse birbirine karışır. Aynı zamanda bu iki pazarı mekansal olarak birbirinden ayırmak oldukça zor. Dolapdere bit pazarının tezgah yapısı ve ürünleri camii önünde kurulan bu akşamüstü pazarıyla tamamen

benzerlik göstermektedir ve semt pazarının özellikle Dolapdere kısmında hareket eden alıcılar bu pazarı da ziyaret etmektedir. Bu sebeple pazar Dolapdere Bit Pazarı'na kıyasla oldukça kalabalıktır.

İstanbullaşmak isimli (2008) İstanbul'un sorunlarına dair eleştirel bir sözlük olarak nitelendirilen yayında semt pazarlarına da iki bölüm ayrılmış. Yayında semt pazarlarının genel atmosferi şu şekilde açıklanıyor;

“Pazarın kurulduğu günlerde, bu sokaklara araba giremediği için doğal bir yaya alanı oluşur. Yaya mekanında insanlar, alıcı ve satıcılar yüz yüze gelip doğrudan iletişim içinde olabilir ve altı gün boyunca sakin yaşayan sokak bir gün için cıvıl cıvıl bir hale gelebilir. Sadece bu gün, bu tentelerin altında, esnaf ve genelde kadın olan müşteri sesleri birbirine karışır ve neşeli bir kalabalık semte canlılık kazandırır.”
(2008:293)

Semt pazarlarında genellikle kadın müşteri seslerinin yoğunluğu tespit edilebilirken özellikle nidalarıyla dikkat çeken pazarcı sesleri gür erkek sesleri olarak duyuluyor ve semt pazarının sembol sesi (*soundmark*) haline geliyor. Ancak bit pazarına geri döndüğümüzde daha çok kadın satıcıların yoğunlukta olduğu ve nidalarıyla olmasa da kendi aralıklarındaki diyaloglarla ses peyzajının önemli bir parçası olduklarını söylemek mümkün. Pazar gece kurulurken de kadınların tek başına tezgaha durdukları ve diyaloglarda seslerinin duyulur, aktif bir rol aldıkları görüşmeciler tarafından da ifade edildi. Bu durumun mahalleli tarafından mahallede kurulan bir pazar olmasıyla doğrudan ilişkili olduğu belirtilebilir. Bit pazarına gelen kadın alıcılar için de özellikle pazarları ilk ziyaretlerinde tedirginlik verici bir atmosfer olduğu söylenilir. Bu sebeple özellikle pazar geceleri kurulurken kadın görüşmeciler arkadaşlarıyla pazarı ziyaret etmeyi tercih ettiklerini ve 3-4 kişilik gruplarla pazara geldiklerini belirtti.

Aynı yayında semt pazarlarının müdavimleri olduğu kadar düşmanları da olduğundan bahsedilir. Pazarın kurulduğu günlerde oluşan yoğunluk, gürültü ve kirlilikten dolayı pazarların belediyeye şikayet edilmesi oldukça sık karşılaşılan bir durum. Tarlabası Pazarı'nı ziyaret eden alıcılardan biri semt pazarlarına dair genel görüşünü ve Tarlabası Semt Pazarı'nı şu şekilde ifade ediyor;

“ Pazarlar mahallenin gerçekliğini satıcıların tezgâhlarında dizili mallarında, fiyat skalalarında, alışveriş yapanları çekmek için kullanıldıkları kelimelerde, tezgâhların estetiğinde ve arka planda dinledikleri müziklerde teşhir ediyor. Pazar arabaları da mahallenin sosyal ve ekonomik yapısının bir diğer göstergesi olarak sokak arasında geziniyor...

Taze sebze, meyve, deniz ürünü, süt ürünü, zeytin, baharat, kuruyemiş ve kuru meyve çeşitliliği Tarlabası'nı şehirdeki en önemli pazarlardan biri yapıyor. Yüzlerce pazarcı tezgâhlarını Kurdela Sokak'ta açıyor. Her pazar sabahı tarihî binalar arasına gerilmiş çıtalar, direkler, halat ve ipler kargaşası arasında kuruluyor açık hava standları. Mahallenin düşük gelirli sakinlerinin ihtiyaçları doğrultusunda uygun fiyatlı ve iyi ürünleri var. Tarlabası pazarı; aradığını bulabildiğin bir yer.”

(<https://aposto.com/i/rota-semt-pazarlari>)

Tarlabası, güneydeki Tarlabası Bulvarı, kuzeydeki Dolapdere Caddesi, batıdaki Ömer Hayyam Caddesi ve doğudaki Taksim Caddesi arasında kalan, 19. Yüzyılda gayrimüslim sakinlerin ikamet ettiği, modernleşen İstanbul'un ilk görkemli yerleşim alanlarından. Bostan, Bülbül, Çukur, Kamer Hatun, Kalyoncu Kulluk ve Şehit Muhtar mahallerinden oluşan Tarlabası şehrin merkezinde yer alır fakat 1984 yılında açılan tarlabası Bulvarı'yla merkezden adeta kopartılmış ve zaman içerisinde kent yoksullarının yerleştiği bir alan haline gelmiştir. Bediz Yılmaz'ın (2006) “Yakındaki Uzak” olarak nitelendirdiği çalışmasında Tarlabası'nda mekansal ayrışmanın ve sosyal dışlanmanın yakıcı bir biçimde yaşandığı, uygulamaya koyulan kentsel dönüşüm projesiyle birlikte toplumsal eşitsizliğin perçinlendiği vurgulanır. Yılmaz'a göre “Türkiye'de sosyal dışlanmanın, bugün her zamankinden daha fazla, köklerini sadece yoksulluktan değil, aynı zamanda etnik ayrımcılık ve damgalamadan aldığı ve sosyal dışlanmanın mekânsal ayrışma ile bağlantılı olduğu” yadsınamaz bir gerçektir ve Tarlabası kentiçi bir yoksulluk ve yoksunluk bölgesi olarak bu durumun en iyi gözlemlendiği yerlerden biridir.

Tarlabası semt pazarı böylesi bir kent marjinalliğinin yaşandığı bölgede, adı geçen mahalle sakinlerinin beslenme, giyim ve diğer temel ihtiyaçlarını görece uygun bir fiyata karşılayabilecekleri bir pazardır. Ökdemir'in altını çizdiği gibi sadece alışveriş ve ekonomik döngüler üzerinden okunamayacak pazarlar, aynı zamanda kamusal mekanda kurulan geçici

bir işlev yerleşimi olarak agoradan bu yana kentlinin karşılaşma ve paylaşma mekanı olarak görülürler. Yerel buluşma alanları olarak pazarlar, sakinler arasında bir karşılaşma ve bilgi alışverişinin sağlandığı yerlerdir de (37-38). Tarlabası pazarı da bu anlamıyla, kültürel olarak farklı toplulukların karşılaşma mekanıdır ve çok dilli bir ses peyzajına sahiptir. Semt pazarcılarının mallarını pazarlamak için icat ettikleri türlü “nida”nın oluşturduğu bu peyzaj yarışan sesler ve gürültülerin mekanıdır.

Pazarların ses peyzajı “uygar” kentsel ses peyzajından farklıdır. Elif Sidar Ökdemir’in belirttiği üzere “[s]okakta bağırarak şarkı söyleyen bir insana çok nadir rastlıyorken pazar içerisinde şarkı söyleyenlere, bağırarlara, mani okuyanlara sık sık rastlarız” (2018: 65). Pazarlarda kamusal mekanda sergilenen “sessel adap” silikleşir, bağırış, çağırış ve farklı dillerin varlığı verili kabul edilir (Ural, 2018). Bu durum sadece “pazar içerisinde değil aynı zamanda etki alanının yayıldığı bölgeler için de geçerlidir”; öyle ki “çevrede pazara uyum sağlayan dükkan sahipleri de o süre kesiti içerisinde rollerini değiştirip pazarcılarının davranış biçimlerini esas alır şekilde davranırlar” (Ökdemir, 2018: 65).

Bit pazarı gibi semt pazarı da mahallelinin konuştuğu dillerle çerçeveleniyor. Semt pazarında bu çok dilli ses peyzajı pazarın başlangıç ve bitiş yerlerine göre değişiklik gösterebiliyor. Expat ya da yabancı öğrencilerin yerleşmeyi tercih ettiği Ömer Hayyam bölgesine doğru pazarın ses peyzajında çeşitli Avrupa dilleri, Rusça, İngilizce vb. duyulabiliyor ama pazarın Dolapdere tarafı ile bit pazarında Arapça, Kürtçe ve çeşitli Afrika dilleri gibi ortaklaşmalar duyulabiliyor.

Ses kolajı

Üretilen ses kolajında raporda da ele alınan ve bu üç mekanın sembol sesleri (soundmark) olarak kabul edilebilecek sesler üzerinde durulmuş, alınan tüm ses kayıtları tekrar dinlenerek mekanlara dair öne çıkan ses kaynakları ve elemanlarına yer verilmeye çalışılmıştır. Araştırma boyunca Pazar günleri yapılan bu ses yürüyüşleri mekanlarda ne kadar süre geçirildiğine göre değişkenlik gösterse de ortalama olarak 60-90 dakika arasında yer almaktadır. Bu ses yürüyüşlerinin işitsel anlatısını oluşturmak adına araştırmacı tarafından spesifik öğeler seçilip yaklaşık olarak .. dakikalık bir ses kolajı oluşturulmuştur.

Ses kolajı oluşturulurken mekanlara ve ses yürüyüşüne özgü dikkati çeken sesler şu şekilde

açıklanabilir;

Dolapdere Bit Pazarı'nı semt pazarından ayıran en temel özellik mahalle tarafından örgütlenen bir pazar olmasından dolayı ortaya çıkan komşuluk ilişkisidir. Bu durum sonucunda ortaya çıkan satıcılar arasındaki tanışıklık hissi pek çok özel konuşmayı da beraberinde getirir. Alıcının da mahalleden olduğu durumlarda bu diyaloglar alıcı satıcı arasında da gerçekleşmektedir. Bu sebeple bit pazarından toplanan seslerde pazardaki kişilerin samimi diyalogları, birbirlerine seslenişleri bu pazarı işitsel peyzaj açısından farklı kılmaktadır.

Dolapdere Bit Pazarı'ndaki bir diğer dikkat çeken ses pazarlık sesleridir. Bu pazarda diğer pazarlardan daha yoğun şekilde pazarlık için yapılan diyaloglar vardır. Bu sebeple sesler içinde pazarlık seslerinin olduğu diyaloglardan örnekler seçilmeye çalışılmıştır.

Yapılan ses yürüyüşleri sırasında Bit Pazarı sonundan Arter'in ön cephesine doğru yürürken mahalle sesleri yerini araba seslerine ve cadde gürültüsüne bırakır, sonra ARTER binasına doğru girerken önce güvenliğin bulunduğu bir camekana girilerek kapı dedektörlerinden geçilir ve ardından yarım dakika boyunca tekrar cadde seslerinden sonra döner kapının içinden geçildiğinde birden caddeden ve mahalleden bir kopuş yaşanır.

ARTER binasının içindeki ses peyzajı özellikle sesli işler tarafından belirlenir. Bu seslerin dışında ziyaretçilerin konuşmaları, asansör sesi, kilitli dolaplardan çıkan sesler, cafe ve kitabevi kısmındaki diyaloglar işitsel olarak belirleyicidir.

ARTER'in ön kapısından yine dışarı çıkıldığında semt pazarına ulaşmak için Irmak Caddesi üzerinden karşı tarafa geçmek gerekir. Burada egemen ses cadde üzerindeki araç sesleridir. Semt pazarı girişi üzerinde camiinin önünde akşamüstü 5 buçuk 6 civarında bit pazarının devamı olarak kabul edilebilecek bir pazar kurulur. Bu pazar ile semt pazarı birbirine karışır ve insan yoğunluğu ile sesler de birbirinin içine geçer.

Semt pazarındaki işitsel peyzajın en önemli bileşeni pazarcıların kendine özgü seslenişleri, pazardaki alıcıların kendi içindeki konuşmaları, pazar arabalarının çıkardığı sesler ve genel olarak bir uğultu halidir. Bu pazar çokdilli bir ses ortamına sahiptir, bu sebeple ses kolajında da farklı dillerin duyulmasına öncelik verilmiştir.

SONUÇ

Proje dönemi içerisinde araştırmanın, BAP başvurusunda öngörüldüğü biçimde pazar günleri bit pazarı, semt pazarı ve pazarlarla işitsel olarak müzenin kesiştiği ARTER binası içindeki iç ve dış alanların ses kaydının alınması, düzenlenmesi ve arşivlenmesini aşamaları

tamamlanmıştır. Benzer şekilde uzmanlarla yapılması planlanan görüşmeler gerçekleştirilmiş, bit pazarında satış yapanlardan birkaçı ile yapılandırılmamış görüşmeler yapılmıştır. Bununla birlikte, proje başında öngörülmeleyen bir şekilde Tarlabası semt pazarında çalışan pazarcılarla görüşme şansı yakalanamamış; ARTER yönetimine yapılan yazılı başvurunun reddedilmesi sonrasında burada da “resmi” görüşmeler yapılamamıştır. Bu sebeple, ARTER’de farklı düzeylerde, daha önce çalışmış kişilerle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılması tercih edilmiştir. Araştırmanın temel çıktısı gündelik ve sıradan seslerin kayıt altına alınmasıyla oluşturulan bölgenin ses peyzajını anlamamıza imkan tanıyan ses arşividir. Bu arşivlenme çalışması somut olmayan kültürel miras olarak seslerin korunması ve değerlendirilmesi yaklaşımıyla örtüşmektedir.

Bahsi geçen ses kayıtlarından örnek olarak bir araya getirilen ve rapora eklenen “ses kolajı” başvuru formunda “toplanan ses verisinin yola çıkarak bir sessel enstalasyonu yapılması ve bu enstalasyonun araştırma desenini de içerecek şekilde Üniversite içerisinde sergilenmesi için olanak yaratılması” hedefini gerçekleştirmek üzere bir ilk adım olarak değerlendirilebilir. Zira araştırmanın çıktısı olarak standart yazılı bir yayın ötesinde, ses verisinin yaratıcı bir şekilde yorumlanması ve kurgulanması ve bu seslerin mekân hissi verecek şekilde bir ya da birkaç ses enstalasyonu olarak Üniversitemizde sergilenmesi planlanmaktadır. Bu şekilde farklı bölüm ve disiplinleri arasında bir işbirliği sağlamak için adım atılması da umulmaktadır. Böylesi bir sunumun gerçekleştirilebilmesi için Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi’nin desteğinin önemli olacağını belirtmek gerekir.

KAYNAKÇA

Derviş, Pelin, Bülent, Tanju ve Tanyeli, Uğur (2009). İstanbullaşmak, Garanti Galeri, s. 292-297

Kandemir, Özge ve Uçar Özlem (2015). “Değişen Müze Kavramı ve Çağdaş Müze Mekanlarının Oluşturulmasına Yönelik Tasarım Girdileri”, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, s.17-47.

MacLeod, Suzanne (2005). Rethinking museum architecture: Towards a site-specific history of production and use. Reshaping museum space. Architecture, design, exhibitions. (Ed. S. Macleod). London: Published by Routledge. s. 9-25.

O'Doherty, Brian (2010). Beyaz küpün içinde. Galeri mekânının ideolojisi. (Çev: A, Antmen) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Ökdemir, Elif Sıdar (2018) "Gündelik müdahaleci eylemlerin kurduğu geçici, değişken kamusal mekanlar: Semt pazarları" yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı / Kentsel Tasarım Bilim Dalı.

Öz, Ö. ve Eder, M. (2012). "Rendering Istanbul's periodic bazaars invisible: reflections on urban transformation and contested space". *International Journal of Urban and Regional Research*, 36, 297–314.

Schafer, R. M. (1994). *The Soundscape: Our Sonic Environment and the Tuning of the World*. Rochester, Vt.: Destiny Books.

Tokgöz, Özlem Gök ve Fiebig, André (2022). " Soundscape Research in Multicultural Market Areas -Example of Berlin Kreuzberg".

Ural, Tülin (2018). "Uygarlığın Sessizliği: 1930'larda Türkiye'de basılmış Adab-ı Muaşeret Kitaplarında Ses", *MSGSU Sosyal Bilimler Dergisi*, Begüm Özden Fırat, Ceren Lordoğlu, Evrim Hikmet Ögüt (der), s. 17, 82-95.

Yada (2018). *Dolapdere'de Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapı*, İstanbul.

Yılmaz, Bediz (2006) "Yakındaki Uzak: İstanbul'un Bir Kentiçi Mahallesinde Sosyal Dışlanma Ve Mekânsal Sürgün", Fikret Adaman ve Çağlar Keyder, Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu Ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma, Avrupa Komisyonu Raporu, Brussel, s. 27-39. http://www.hicmena.org/documents/study_turkey_tr.pdf.

<https://aposto.com/i/rota-semt-pazarlari>

<https://www.arkitera.com/haber/dinamik-bir-mekanlar-dizisi-arter/>

<https://www.birgun.net/makale/bir-bit-pazari-ruyasi-132552>

